

**concert
info
Red Sofa**

de Doelen

What is the Word?

Asko|Schönberg

**zondag 27 september 2020
20.30 uur | Grote Zaal**

programma

zo 27 sep | 20.30 | Grote Zaal

What is the Word?

Asko|Schönberg

Einde concert circa 21.45 uur, geen pauze

Dmitri Sjostakovitsj 1906 - 1975

'Hamlet's dialogue with his conscience' uit: Six Poems of Marina Tsvetayeva op. 143:3

Klaas de Vries 1944

Something There*

Jan van de Putte 1959

Diese Freiheit*

György Kurtág 1926

What is the Word

Franz Schubert 1797 - 1828

Der Doppelgänger

* Deze composities zijn geschreven in opdracht van Asko|Schönberg en tot stand gekomen met steun van het Fonds Podiumkunsten

Asko|Schönberg

Fergus McAlpine dirigent

Marja Bon piano

Gerrie de Vries mezzosopraan

Pauline Post piano

Theatermachine lichtontwerp

De foto's in deze toelichting zijn gemaakt in januari 2020 tijdens het programma What is the Word, Reinbert de Leeuws laatste concert © Eduardus Lee

toelichting

What is the Word?

Dit concert werd kort voor Reinbert de Leeuw's overlijden in februari 2020 door hemzelf samengesteld. Het draagt onmiskenbaar zijn signatuur: puur, indringend en intens. Hij koos stukken van zijn geliefde componisten. Twee daarvan, Jan van de Putte en Klaas de Vries, componeerden speciaal hiervoor nieuw werk.

What is the Word van de Hongaar György Kurtág vormt het middelpunt, aangevuld met stukken van Sjostakovitsj, Schubert, Jan van de Putte en Klaas de Vries. Het zijn allemaal kwetsbare werken die, behalve de indringende liedteksten, een zekere 'kaalheid' gemeen hebben, waardoor in elke noot een enorme lading ligt.

Vlak voor de eerste uitvoering van dit programma - in januari 2020, tevens het laatste concert van Reinbert de Leeuw - interviewde Joep Christenhusz De Leeuw over dit programma. Hij vertelt dat het geen concert, maar een voorstelling moest worden. 'Muziek, tekst, licht en performance vormen één geheel, rond één centraal thema', zegt De Leeuw. In deze voorstelling wordt gezocht 'naar de betekenis voorbij de taal. Streven naar iets dat per definitie onbereikbaar is. Zwoegen, maar geen steek verder komen. Noem het de menselijke conditie.'

What is the Word

Dat zwoegen en 'zoeken naar de betekenis voorbij de taal' is exemplarisch voor György Kurtágs compositie *What is the Word*, het centrale werk van dit programma. Kurtág com-

poneerde het werk in 1991 voor de Hongaarse zangeres en actrice Ildikó Monyók die bij een ongeval haar spraakvermogen verloor. De titel verwijst naar het gelijknamige gedicht van Samuel Beckett, waarin de hoofdpersoon zijn spraak heeft verloren en die probeert terug te vinden.

De Leeuw: 'In *What is the Word* houden de woorden op taal te zijn. Wat overblijft is gestamel en gestotter, een wanhopig zoeken naar het juiste woord. Om die strijd op muziek te zetten vraagt Kurtág om nuances die zich niet meer op laten schrijven in gangbare notatie. Hij gebruikt komma's, streepjes. Een stippellijntje hier, een pijltje daar. Hoe voer je dat in godsnaam uit?'

Voor Reinbert de Leeuw was *What is the Word* de eerste kennismaking met Kurtág. Voor het Holland Festival van 1995 repeteerde hij het stuk onder het toeluisterend oor van de componist zelf. 'Slopende sessies op de vierkante millimeter', herinnert De Leeuw zich. 'Als het niet precies klonk zoals hij wilde, dan 'Nein! Nein!''

Na de partituur diverse keren met Kurtág te hebben doorgenomen, weet De Leeuw: 'Het

moet klinken als een strijd. Met mooi zingen heeft het geen bal te maken.' Iemand die dat feilloos aanvoelt, is mezzosopraan Gerrie de Vries die inmiddels het alleenrecht heeft gekregen op de uitvoering van de oorspronkelijke versie van het stuk.

Something There

Toen Asko|Schönberg De Leeuw vroeg om een programma samen te stellen rond de thematiek 'woorden en muziek', was duidelijk dat *What is the Word* centraal zal staan. De Leeuw wist meteen dat hij Jan van de Putte en Klaas de Vries daarbij om nieuw werk wilde vragen: 'Ik vind beiden zeer bijzondere componisten, en ze hebben een grote affiniteit met Kurtág.'

Voor *Something There*, baseerde Klaas de Vries zich net als Kurtág op een tekst van Samuel Beckett: *Roundelay*. In dit symmetrische gedicht spoelen de woorden af en aan, als golven op een strand. In een strikte choreografie volgt de zangeres de symmetrie van de woorden, ontvouwt zich een spel van vraag en antwoord in de muziek, waarna zij weer uitkomt op haar beginpunt.

Diese Freiheit

Diese Freiheit van Jan van de Putte is gebaseerd op teksten uit *Het Slot* van Kafka. In de roman doet de landmeter K. vergeefse pogingen om in contact te komen met zijn opdrachtgevers in het kasteel. Ook in deze tekst wordt gezwoegd, zonder veel verder te komen. Geheel in het verlengde van Kafka simuleert de sfeer van *Diese Freiheit* een situatie van voortdurende onzekerheid. Als metafoor voor de onzekerheid laat Van de Putte een disklavier (automatische piano) boven het podium hangen. Onverstoorbaar ploegt het instrument voort, terwijl de musici op het podium doorploeteren.

Omlijst met Sjostakovitsj en Schubert

Om de voorstelling te kaderen koos De Leeuw twee liederen. Als inleiding klinkt Hamlet's dialogue with his conscience uit *Six Poems*

of Marina Tsvetayeva van Sjostakovitsj. 'Ook daarin gaat het over stamelen', zegt De Leeuw over de tekst.

Der Doppelgänger van Schubert vormt het slot. De Leeuw: 'Het is muziek zonder vlees, alleen maar botten, geschreven door iemand die de dood in de ogen kijkt. En dan die extremen in dynamiek. Drie fortes in de ene maat, gevolgd door drie piano's in de volgende. Het is muziek die uit het diepste van iemand komt.'

Een week na het interview met De Leeuw gaat de telefoon van Joep Christenhusz. De Leeuw heeft een ontdekking gedaan. Hij speelt de slotmaten van Sjostakovitsj: zoekende harmonieën die uitmonden in een kale kwint op g. Daarna Schubert, die opent met exact hetzelfde interval.

Als De Leeuw Kurtágs *What is the Word* nog even doorspeelt blijkt: 'De laatste vier tonen van *What is the Word* vormen dezelfde melodie als de eerste vier van Schubert. Het is alsof dit is voorbestemd.'

Meer lezen?

Lees het hele interview van Joep Christenhusz met Reinbert de Leeuw op onze site: www.dedoelen.nl/thuis – lezen – interview What is the Word

Asko|Schönberg © Ada Nieuwendijk

liedteksten

Sjostakovitsj - 'Hamlet's dialogue with his conscience'

uit: *Six Poems* of Marina Tsvetayeva op. 143:3

'Ze rust in ongerief...

'Ze rust in ongerief,
in slijk en wier... De floers
van slaap kent ze ook daar niet!'
'Ik had haar lief,
als veertigduizend broers
haar lief niet konden hebben!'
'Maar Hamlet!'

Ze raakt de bodem daar,
in wier en slijk! Haar laatste krans
kwam boven in de grienden...
'Ik minde haar
als veertigduizend...'

'Minder nochtans
dan één geliefde...'

Ze rust in slijk en wier.
'Maar minde ik
(vertwijfeld)
haar hier??

Vertaald door Arie Van Der Ent
Bron en oorspronkelijke Russische tekst:
<https://ruverses.com/marina-tsvetaeva/hamlet-s-dialogue-with-his-conscience/>

De Vries - Something There Roundelay, Samuel Beckett

In verband met copyright verwijzen wij voor de tekst *Roundelay* van Samuel Beckett naar deze website:

<https://muse.jhu.edu/article/497066/pdf>

Van de Putte - Diese Freiheit Het Slot, F. Kafka 1926

Un-
Un-
Unmöglich!
Un-möglich!
Das... ist...
un-mög-lich!
Was für ein Gedanke!
Nein
verstehen Sie
Niemals!
selbstverständlich
Niemals! Niemals! Niemals!
verstehen Sie
Niemals! verstehen Sie
Niemals!
nicht mit dir, nicht mit mir,
nicht mit mir, nicht mit dir, nicht mit dir,
Niemals!
Wie kannst du's nur glauben
Er—
Er—
wird niemals mit Ihnen sprechen,
Er—
kann
niemals mit Ihnen sprechen.
unmöglich...
unmöglich...
bare Unmöglichkeiten...
Sehen Sie nur, Sehen Sie nur,
was Sie verlangen
Er—
ist von dort
Sie aber
Was sind Sie nun aber,
nicht von dort
nicht von hier,
nichts!
aber
leider aber...
sind Sie doch etwas -
ein Fremder!
einer, der überz.hlig und überall im Weg ist,
einer, dessen Absichten unbekannt sind,
ja,

Sie sind,
 was Sie sind
 Du hattest gestern, glaub' ich,
 du,
 Du hattest gestern die Keckheit,
 etwas über mein Kleid zu sagen.
 Du kannst dich nicht erinnern, du?
 Laß!
 Laß!
 Laß diese Bemerkungen!
 Du,
 Ich
 du
 Ich
 du
 Ich
 du
 Ich, Ich, Ich, Ich, Ich!
 Du, ich will von dir kein Wort mehr über die
 Kleider hören.
 Kein Wort!
 Kein Wort!
 Kein Wort!
 Kein Wort, du hast dich nicht um meine Kleider
 zu kümmern.
 Das!
 Das verbiete ich
 verbiete ich
 verbiete ich dir
 verbiete, verbiete,
 verbiete ich
 verbiete ich
 verbiete ich dir
 ich dir, ich dir, ich dir,
 ich dir, ich dir, ich dir,
 ich dir
 ein für allemal.
 Was soll denn das heißen,
 daß du in solchen Kleidern noch nie jemanden
 gesehen hast?
 Was!?
 sollen solche sinnlosen Bemerkungen?
 Was!?
 willst du damit sagen?
 Das ist doch völlig sinnlos.
 Sinnlos!
 Sinnlos! Sinnlos! Sinnlos!

Nun also,
 endlich!
 endlich!
 endlich scheinst du dich doch zu erinnern.
 Und du vervollständigst sie
 vervollständigst sie durch weiteren Unsinn.
 Unsinn!
 Unsinn! Unsinn!
 Daß du nichts von Kleidern verstehst, ist richtig.
 Dann aber unterlasse auch
 - darum will ich dich ernstlich gebeten haben -,
 unterlasse darüber abzuurteilen,
 was kostbare Kleider sind oder
 unpassende Abendkleider
 und dergleichen
 Überhaupt. -
 sollst du dir nichts an meinen Kleidern zu schaf-
 fen machen,
 hörst du, hörst du?
 Woher hast du denn dein Wissen von den
 Kleidern?
 Du hast keines, keines!
 Aber,
 du sollst dir aber auch keines anmaßen.
 Komm, komm hier, hier, hier hinüber,
 ich werde dir etwas zeigen,
 Und nun kommen wir zu dem Eigentlichen.
 Du kannst es ja nicht verschweigen,
 Also!
 Also Rede!
 Rede!
 Wie!
 sind die Kleider?
 Was! Was!
 ist das Besondere dieser Kleider?
 Da haben wir es also!
 Sie sind veraltet, veraltet,
 Sie sind veraltet, überladen
 überladen, veraltet,
 überladen,
 und was denn noch?
 Und!
 Und!
 Und!
 Und!
 Und!
 Und!
 Und!

Und das siehst du ohne weiteres.
 Du mußt nirgends nachfragen
 und weißt gleich, was die Mode verlangt.
 Da wirst du mir ja unentbehrlich werden,
 denn für schöne Kleider habe ich allerdings
 eine Schwäche.
 Und was wirst du dazu sagen,
 daß dieser Schrank voll von Kleidern ist?
 Das sind meine Kleider, alle veraltet, überladen.
 Sind aber nur die Kleider,
 für die ich oben in meinem Zimmer keinen Platz
 habe,
 dort
 habe
 ich
 noch
 zwei
 Schränke
 voll,
 zwei Schränke voll,
 jeder fast so groß wie dieser.
 Staunst du?! Staunst du?!
 Staunst du?! Staunst du?!
 Staunst du?! Staunst du?!
 Staunst du?! Staunst du?!
 Staunst du?! Staunst du?!
 Staunst du?! Staunst du?!
 Staunst du?!
 Staunst du?!
 Ich ziele nur darauf ab,
 mich schön zu kleiden,
 und du bist entweder ein Narr oder ein Kind
 oder,
 oder, oder, oder,
 oder ein sehr böser, gefährlicher Mensch.
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe, nun gehe schon!
 Geh schon!
 Gehe!
 Gehe!

Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Gehe!
 Geh!
 Geh!
 Geh!
 Geh!
 Geh!
 Geh!
 Morgen!
 Morgen bekomme Ich ein neues Kleid,
 neues Kleid,
 Kleid!
 Kleid!
 Kleid!
 Vielleicht,
 Vielleicht,
 vielleicht lasse ich dich holen.
 Vielleicht,
 Vielleicht.

Reinbert de Leeuw en Gerrie de Vries © Eduardus Lee

Kurtág - What is the Word

Tekst door Samuel Beckett

In verband met copyright verwijzen wij voor de tekst *What is the Word* van Samuel Beckett naar de [hier te downloaden](#) preview van Kurtág's partituur.

Schubert - Der Doppelgänger

Tekst door Heinrich Heine

Still ist die Nacht, es ruhen die Gassen,
In diesem Hause wohnte mein Schatz;
Sie hat schon längst die Stadt verlassen,
Doch steht noch das Haus auf demselben Platz.
Da steht auch ein Mensch und startt in die Höhe,
Und ringt die Hände vor Schmerzensgewalt;
Mir graust es, wenn ich sein Antlitz sehe
Der Mond zeigt mir mein' eigne Gestalt.

Du Doppelgänger, du bleicher Geselle
Was äffst du nach mein Liebesleid,
Das mich gequält auf dieser Stelle
So manche Nacht in alter Zeit?

Stil is de nacht, de straten rusten,
In dit huis woonde mijn schat;
Ze heeft allang de stad verlaten,
Maar het huis staat nog op dezelfde plek.

Daar staat ook een mens en kijkt omhoog.

En wringt zijn handen van smart;
Ik huiver, als ik zijn aangezicht zie
In het maanlicht zie ik mijn eigen gestalte.

Dubbelganger, bleke metgezel
Waarom doe je mijn liefdesverdriet na,
Dat mij heeft gekweld op deze plek
Heel wat nachten in vroeger tijden?

Asko|Schönberg © Eduardus Lee

biografieën

Asko|Schönberg

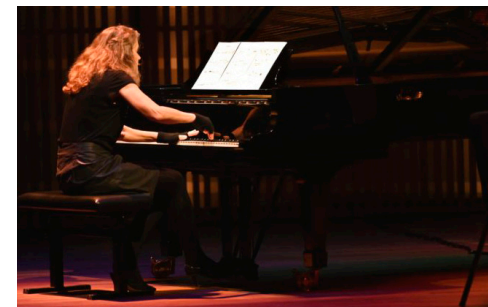
Asko|Schönberg: toonaangevende ensemble voor nieuwe muziek. Kwaliteit, experiment en vernieuwende programmering met oog voor actualiteit zijn de belangrijkste pijlers. Met een rijk netwerk aan musici, dirigenten, componisten, veelzijdige jonge makers en partners uit verschillende kunstdisciplines, draagt A|S bij aan de toekomst van de podiumkunsten. Vanuit de Amsterdamse thuisbasis opereert het ensemble over de hele wereld. Zowel de topcollectie van de grote 20ste-eeuwse componisten als het allernieuwste 21ste-eeuwse werk met nadruk op stukken van levende componisten, worden uitgevoerd op concertpodia, festivals en in interdisciplinaire voorstellingen. www.askoschoenberg.nl

Gerrie de Vries mezzosopraan

Mezzosopraan Gerrie de Vries studeerde aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Zij werd internationaal bekend met haar interpretaties van het 20ste-eeuwse repertoire. Daarnaast voerde zij talloze werken uit die speciaal voor haar werden geschreven of aan haar werden opgedragen, waaronder een opera van Klaas de Vries. Ze treedt regelmatig op met het Asko|Schönberg en werkte geregeld met Reinbert de Leeuw.

Marja Bon pianino

Marja Bon werkte als pianiste van het Asko|Schönberg veel samen met Reinbert de Leeuw. Bon trad op in Amerika, India en Europa

Pauline Post

en maakte vele CD's, onder meer met werken van Schönberg, Janacek, Kagel en Messiaen. De tournees naar Italië verheugden haar het meest.

www.marjabon.nl

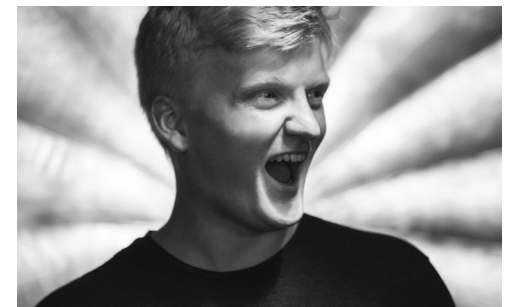
Pauline Post piano

Pauline Post studeerde aan het Utrechts Conservatorium bij Thom Bollen, Alwin Bär en Hakon Austbø. Sinds 2002 is zij een van de vaste pianisten van het Asko|Schönberg. Tussen 2002 en 2010 soleerde zij onder andere met pianoconcerten van Klaas de Vries en György Kurtág onder leiding van Reinbert de Leeuw. Post is medeoprichter en pianiste van het ensemble SeaSession, een kamermuziekensemble dat o.a. concerten geeft in samenwerking met acteurs. www.paulinepost.nl

Fergus McAlpines dirigent

Fergus McAlpine is recent afgestudeerd aan de masteropleiding orkestdirectie van het Conservatorium van Amsterdam en het Koninklijk Conservatorium Den Haag. Voor het eerste concert van What is the Word (januari 2020) werkte hij nauw samen met Reinbert de Leeuw. McAlpine was medeoprichter van de Quarantine Opera: een virtueel opera-gezelschap dat online optredens creëerde en muzikanten met elkaar in contact bracht tijdens lockdown, die allemaal vanuit hun eigen huis optraden.

www.fergusmcalpine.com

Fergus McAlpine

agenda tips

Met *What is the Word?* is het hedendaagse muziekavontuur van de Red Sofa-serie gestart. Het volgende concert vindt plaats op 4 oktober met pianist Ralph van Raat.

Meer geënceneerde muziek en zang?
Op 6 november brengt het Nederland Kamerkoor samen met Dance Company Nanine Linning een bijzonder programma.

zo 4 okt | 19.00 | Grote Zaal **Fascinating Rhythm**

Pianist Ralph van Raat won De Ovatie 2019, de VSCD Klassieke Muziekprijs, en verkent in deze uitvoering de invloed van techno, beat en pop op de hedendaagse klassieke muziek.

[info & kaarten](#)

vr 6 nov | 19.30 | Grote Zaal

Di Lasso's tranen van Petrus

Nederlands Kamerkoor met Dance Company Nanine Linning.

Een poëtische, confronterende én actuele uitvoering met zang en dans over het lijden van de apostel Petrus.

[info & kaarten](#)

ontdek
meer
klassiek

Stay in touch!
See you @dedoelen &
share your pictures #dedoelen

tickets & info:
www.dedoelen.nl
+31 10 217 17 17
Schouwburgplein 50, Rotterdam